

ЗАХОДИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ Й ОХОРОНИ ВЕДМЕДЯ БУРОГО (*URSUS ARCTOS*) У ПРИРОДНОМУ ЗАПОВІДНИКУ «ГОРҐАНИ»

Роман Кузнєцов, Ярослав Петрашук

Природний заповідник «Горґани» (м. Надвірна)

e-mail: kuznecoviroman@gmail.com, orcid: 0009-0008-3464-7319

Kuznetsov R., Petrashchuk Y. Measures for the study and protection of the brown bear (*Ursus arctos*) in the Gorgany Nature Reserve. In the «Gorgany» Nature Reserve, brown bear monitoring (2004–2024) is conducted using snow-tracking surveys and camera traps. One individual plays a key role, using the reserve as the core of its winter territory. At least three bears have been recorded, along with den sites. The SMART program enables precise recording of tracks and photographic documentation. The reserve's protection service ensures species safety, while environmental education activities raise public awareness, promote understanding of the bear's ecological role, and contribute to population stabilization.

ВСТУП

Природний заповідник «Горґани» — єдиний природоохоронний об'єкт в Українських Карпатах, який має категорію Іа (природні заповідники суворого режиму). Він розташований в одному з гірських масивів Східних Карпат. Для території заповідника типовими є холодні кліматичні умови, які вплинули на поширення тут бореальних і субальпійських екосистем. Характеристику ссавців природного заповідника «Горґани» подано в регіональній літературі (Татаринів, 1973; Голубец *et al.*, 1988; Киселюк & Годованець, 2000).

Територія заповідника тягнеться вздовж хребта Довбушанських Горґан і є важкодоступною через складний рельєф. Центральну її частину займають субальпійські криволісся сосни гірської, вигідні для облаштування барлогів. Для заповідника характерний комплекс бореально-тайгових і гірських видів тварин, серед яких і ведмідь бурий (Дикий & Шквіря, 2015).

Мета роботи — узагальнити відомості про стан вивченості й охорони ведмедя бурого (*Ursus arctos* L.) на території заповідника «Горґани».

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Вивчення й охорону ведмедя на території Природного заповідника «Горґани» здійснюють відповідно до Плану дій щодо збереження ведмедя бурого (*Ursus arctos* L.) в Україні, затвердженого наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 20 жовтня 2021 р. № 679 з використанням методики, розробленої WWF-Україна та Франкфуртським зоологічним товариством.

До 2022 р. обліки диких тварин у заповіднику проводили за методикою Ю. Юркевича (1996); з 2022 р. облік ведмедя здійснюють з використанням маршрутного обліку по слідах на снігу та за допомогою фотопасток

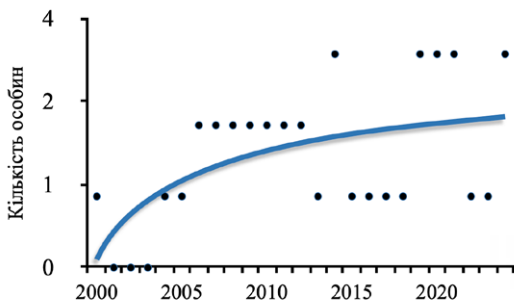
(10 камер, але ведмедя цим способом дотепер не зафіксовано). Облік за слідами на снігу здійснюють співробітники Горганського та Черниківівського природоохоронних науково-дослідних відділень. Фіксацію слідів проводять на маршрутах, які охоплюють максимальну кількість оселищ, де може траплятися ведмідь. Відомості про знахідки записують в облікових картках і щоденниках. У 2024 р. сліди ведмедя виявлено у трьох урочищах – Джурджи, Ведмежик і Новобудова.

РЕЗУЛЬТАТИ

Облік реєстрацій і оцінка чисельності

Накопичення даних щодо реєстрацій ведмедя триває з 2004 р. і фіксується в Літописі природи природного заповідника (томи 4–28) (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості особин ведмедя за період 2000–2024 р.

Рис. 2. Сліди ведмедя на снігу. Фото І. Яремчук, 08.12.2023

З 2022 р. завдяки аналізу даних, отриманих за допомогою фотопасток і обліків по слідах на снігу (рис. 2), відзначаємо зміну чисельності та міграцію ведмедя бурого. Усього зафіксовано проходження 3 ос. територією заповідника. Оскільки площі, на яких живляться ведмеді, є досить великими, а через зміни клімату тваринам доводиться проводити зимовий сезон в активних пошуках поживи, то інтерпретація даних, отриманих таким чином, є досить складною. Тим не менше, можна впевнено стверджувати, що щонайменше для однієї особини ведмедя бурого природний заповідник «Горгани» є ядром індивідуальної території, де тварина, зокрема, впадає у сплячку.

Міграційні шляхи і активність

В ур. Джурджи (кв. 14) доросла особина ведмедя бурого зайшла з ур. Подишірний Максимецького лісництва Надвірнянського надлісництва і того ж дня вийшла за межі заповідника. За напрямком слідів тварини, зафіксованих в ур. Новобудова біля струмка Зубринка (рис. 3, а), встановлено, що тварина переміщувалася з ур. Бабин Погар (кв. 28) в бік Довбушанця (кв. 39). В ур. Ведмежик зафіксовано сліди ще одного дорослого ведмедя, що рухався з кв. 20 в бік кв. 22.

Свіжі сліди виявлено протягом січня–лютого 2024 р., що свідчить про те, що ведмеді у той рік або зовсім не впали у сплячку, або перебували у стані гібернації дуже короткий час.

Завдяки обліку слідів можна з'ясувати місця розташування барлогів. Встановлено, що у гірськососновому криволіссі ур. Садки (кв. 19) в зимовий період 2023–2024 рр. ведмідь облаштував поверхневий барліг (рис. 3, б). Сховок використовувала одна особина упродовж невеликого періоду часу (до 1,5 місяця). Усі знахідки зафіксовано за допомогою програми SMART (приклад показано на рис. 3, в).

Охорона й екоосвіта

Служба державної охорони заповідника постійно здійснює охорону природних комплексів і дикої фауни, а в особливі періоди життєдіяльності ведмедя (насамперед у періоди розмноження та зимового сну) здійснює охорону території заповідника від браконьєрства (рис. 4).

Рис. 4. Проведення природоохоронних рейдів-перевірок співробітниками заповідника. Фото А. Савчук, 12.02.2024

Рис. 5. Екологічний урок щодо необхідності збереження ведмедя бурого. Фото Р. Кузнецов, 20.05.2025

Працівники сектору еколого-освітньої роботи заповідника проводять заходи для різних вікових категорій і соціальних груп населення, щоби підвищити їхню обізнаність стосовно необхідності збереження ведмедя (рис. 5). Заходи спрямовують на вивчення загроз для існування ведмедя, подолання негативних стереотипів і страхів щодо нього, на розуміння його екологічної ролі. Загалом протягом 2022–2025 рр. проведено 23 заходи для здобувачів освіти і місцевого населення.

ВИСНОВКИ

Проведені ефективні природоохоронні заходи, відсутність фрагментації середовищ існування і наявність достатньої кормової бази у Природному заповіднику «Горгани» сприяли збільшенню чисельності особин ведмедя бурого у 2024 р. Чималу роль відіграли також проведені заходи з підвищення обізнаності стосовно ведмедя бурого.

Поряд із цим, інтерпретація даних є досить складною через недостатній рівень матеріально-технічної бази природоохоронної установи (за останні роки він покращився внаслідок міжнародної співпраці) та зміни клімату (тваринам доводиться проводити зимовий сезон в активних пошуках корму).

На сьогодні можна впевнено стверджувати, що Природний заповідник «Горгани» є ядром індивідуальної території для однієї або кількох особин ведмедя бурого, де тварина часто знаходить поживу і впадає у сплячку.

ЛІТЕРАТУРА

Голубец, М. А., Гаврусевич, А. Н., Загайкевич, И. К., Здун, В. И., Комендар, В. И., Луговой, А. Е., Малиновский К. А., Милкина, Л. И., Нудельман, М. С., Одинак, Я. П., Парпан, В. И., Стойко, С. М., Татаринов, К. А., Трохимчук, С. В., Трибун, П. А., Царик, З. А. & Царненко, П. Н. (1988). *Украинские Карпаты. Природа*. Киев: Наукова думка.

Дикий, І. В., & Шквиря, М. Г. (ред.). (2015). *Ведмідь бурій (Ursus arctos): проблеми збереження та дослідження популяції в Україні*. Київ: ТОВ «СІК ГРУП Україна».

Киселюк, О. І., & Годованець, Б. Й. (2000). Хребетні природного заповідника «Горгани». *Заповідна справа в Україні*, 6(1–2), 35–41.

Татаринов, К. А. (1973). *Фауна хребетних Заходу України*. Львів: Вища школа.

Юркевич, Ю. В. (1996). *Дикі звірі і птахи Карпат*. Надвірна: Івано-Франківське обласне управління лісового господарства України.

РЕЗЮМЕ

Кузнцов Р., Петрашук Я. Заходи щодо вивчення й охорони ведмедя бурого (*Ursus arctos*) у Природному заповіднику «Горгани». У Природному заповіднику «Горгани» здійснюють моніторинг ведмедя бурого (2004–2024 рр.) за маршрутними обліками по слідах на снігу та фотопастками. Основну роль у використанні території відіграє одна особина, яка використовує заповідник як ядро своєї зимової території. Зафіксовано проходження щонайменше 3 особин і місця облаштування барлогів. Програма SMART дає змогу точно фіксувати сліди і здійснювати фотофіксацію. Охорону забезпечує служба заповідника, а екопросвітницькі заходи сприяють підвищенню обізнаності населення, формуванню розуміння екологічної ролі виду та стабілізації популяції.